

Biosfärkandidat Voxnadalens

Temadag om utmarksbruk

Träff i Väsbo Fäbodar i Hälsingland - 16 september 2017

Minnesanteckningar

Träffen

Olle Berglund

Dagen anordnades av [biosfärkandidat Voxnadalens](#). Ett 80-tal personer från olika delar av landet samlades i [kulturresevatet Väsbo fäbodar](#) för att utbyta erfarenheter kring fäbod-drift i synnerhet och utmarksbruk i allmänhet.

Om landskap

Gunilla Kindstrand

Hur man kan hantera landskap som begrepp och enhet är något som har diskuterats många gånger. Senast vid ett seminarium vid [KSLA](#). Där betonades att man behöver fånga upp de s.k. immateriella värdena också, om man vill nå full förståelse av landskapets värden. Det räcker alltså inte med att kartlägga det som fysiskt finns i landskapet.

kulturresevatet Väsbo fäbodar

Om kulturlandskapet

Hjalmar Croneborg

En viktig aktör är naturvården. Ur ett naturvårdsperspektiv befinner vi oss idag i en situation där stora och viktiga delar av den biologiska mångfalden har gått förlorad, som en följd av 1900-talets industrialiserade jord- och skogsbruk. Vissa miljöer och arter har alltid varit sällsynta, men många andra har gått från att vara vanliga till att bli sällsynta eller t.o.m. hotade till sin existens i landet, dvs. rödlistade. Samtidigt har naturvården utökat sin förståelse för sammanhangen, från arterna själva till kulturlandskapets betesdjur och annan skötsel, till brukarna själva och även till förutsättningarna i bygden, sådant som vård, skola, omsorg, mataffär, vägar, internetanslutning, osv. En annan sådan utökad förståelse benämns numera biologiskt kulturarv: att en art inte bara påträffas någonstans, utan att man behöver begripa sammanhanget och orsakerna till det, inte minst då markanvändningshistoria och hur dåtida och nutida skötsel påverkar.

En spegling av den här utökade förståelsen kan man se i det pågående myndighetsarbetet med en strategi för odlingslandskapets biologiska mångfald. Här ryms inte bara förslag till förändringar i ersättningsarna för t.ex. bete, utan också en hel del aspekter kring att leva och bo på landet.

Ska vi i Sverige klara att hålla vårt kulturlandskap levande, och gynna och utveckla alla dess värden, då behöver vi jobba på flera sätt! En viktig sak är att varje plats, t.ex. en fäbod, har sina unika förutsättningar. Det gäller inte bara natur- och kulturvärden m.m., utan även sådant som markägarförhållanden, arrenden, historia och lokal kultur. Därför når man inte framgång med att bara tillämpa ett eller några få arbetssätt över hela

landet, varje plats behöver sin utvecklingsmetod. En väg till framgång kan vara att det bildas många fler sådana lokalt förankrade utvecklingsprojekt, som kan hantera alla olika aspekter i landskapet, utifrån ett avgränsat område.

Samtidigt behöver själva förutsättningarna för landskapsvårdande jordbruk förändras, så att det blir mer gynnsamt och lockande för fler att ägna sig åt det. Här finns en viktig fråga: vem i Sverige kan hantera ett helhetsperspektiv på det här, och därmed driva frågorna på ett samlat sätt, gentemot myndigheter och regeringskansli? Det finns många olika aktörer men vad som behövs är en politikområdes-oberoende och rikstäckande plattform.

Att utveckla en fäbodrift

Märit Andersson

Det är en sak att ta över skötseln av en fäbod, en annan sak att veta hur man kan vidareutveckla den. Kanske finns inte längre mjölkdjur, kanske behöver byggnaderna repareras, kanske avverkas skogen runtomkring. En viktig utgångspunkt är att göra klart för sig varför man håller på: vad vill vi, vad behöver omvärlden, vad vill vi lära ut? Finns forskning, samhällsuppdrag, samhälleliga mål m.m., där fäbodarna kan vara en tillgång? Det gäller att röra sig från att vara ett passivt besöksmål, till att bli mer av en kunskapsutvecklande hantverksmässig inspirationsplats och skola. En viktig del är publika aktiviteter med volontärer, barn m.fl.

En annan lärdom är att det är viktigt att fånga upp och föra vidare den traditionella kunskapen, men det är minst lika viktigt att fokusera på villkor och förutsättningar idag. Det kan handla om djurskötsel, hantering av rovdjur, mjölkning, mejeriprodukter, bete och skötsel i skogen, byggnader och stängsel, men också naturvärden och även sådana kulturvärden som musik, sägner m.m.

Fäbodrift och ekonomi

Kristian Olofsson & Dennis Olsson

Det finns ett antal fördelar, som borde kunna generera intäkter för den som brukar en fäbod. Det kan vara naturresurser, kulturvärden, hälsa & livskvalitet, livsmedelskvalitet, självförsörjning & hållbarhet, slöjd & hantverk, besökare, m.m. Samtidigt krävs mycket arbete, och ska det hela bära sig någorlunda så krävs mer än de försäljningsintäkter som kan gå att få. För fäbodrift kan ett ganska stort antal olika ersättningar komma i fråga. Listan är lång: miljöersättning för fäbodrift, fäbodbete, övrigt bete, slåtter, gårdsstöd, nötkreatursstöd, förgröningsstöd, kompensationsbidrag, ekologisk produktion, hotade husdjursraser, restaureringsstöd, rovdjursstängsel, våtmarker, ja osv. För att hitta rätt i allt detta behöver man som fäbodbrukare i normala fall hjälp, vilket är en svårighet i sig.

Världsarv och fäbodrar

Lena Landström

För att någonting ska kunna få status som världsarv finns ett antal kriterier, som [Unesco](#) tillämpar. Centralt är dels sådant som autenticitet och sammanhang, men också skydd och förvaltning. För fem år sedan blev sju [hälsingegårdar](#) världsarv, ett resultat av ett långsiktigt och enträget arbete. En viktig del av det här är förståelsen av det brukande som var förutsättningen för gårdarna. Fäbodriften var en självklar del av gårdens resurser. Det betyder att ett autentiskt fäbodbrukande också behöver förstås som en del av gårdens drift. Det handlar inte bara om mjölkning och mejerihantering utan också om sådant som ängsmark och höbärgning, svalåkersbruk, skogsbruk inkl. mångsidigt nyttjande av utmarkerna. Under begreppet "transhumance" finns den här typen av brukande, där alltså människor flyttar med djuren, med som del i olika världsarvsområden runt om i världen.

Lokalt producerad mat till offentliga kök

Sven Ulrik Olsson

[Föreningen MatVärden](#) i Gävleborgs län hjälper små matproducenter att leverera till större offentliga aktörer, t.ex. kommuner. Det finns flera fördelar i det här: sådant som lokalt producerad mat, livsmedelskvalitet och ökad grad av självförsörjning. För att det här ska kunna utvecklas vidare behövs nya former för lagring och distribution. Det kan t.ex. handla om en kyl-bil som far runt och hämtar mejeriprodukter.

Föreningsdrift på fäboden

Patrik Uhras

Ett användbart grepp är s.k. sambruksföreningar. Det innebär att var och en äger sin fäbod-lott, men enas om gemensam skötsel. Man kan då samverka kring mål, prioriteringar och verksamhet. Det blir mindre av dubbelarbete, och man kan bättre nyttja allas kunskaper. Det ger ett starkare engagemang, det blir roligare och även möjligt att agera starkare tillsammans som en part, än var för sig.

Skogsbete i nötköttproduktion

Bröderna Johnsson

Det är fullt möjligt att som nötköttsproducerande jordbrukare använda skogsmark som betesresurs. Kött-tillväxten blir förstås lägre än på gödslad åkermark, men skogen är ändå ett fungerande komplement och ett viktigt tillskott i den samlade driften. Det finns forskning som kartlägger hur kor rör sig när de får beta fritt i skogen. De betar sig annorlunda än instängslade djur och söker sin föda på andra sätt. Som brukare märker man också skillnad, t.ex. luktar djuren annorlunda när de får gå på skogen.

Det har också visat sig att det inte blir några påtagliga skador på skogen, vilket man annars kunde befara, t.ex. på plantor och unga träd. Just i Hälsingland finns en levande tradition av utmarksbete, något som underlättar i kontakterna med skogsägare.

Traditionell kunskap & konventionen om biologisk mångfald

Håkan Tunón

Den internationella konventionen om biologisk mångfald från 1992 handlar om att bevara, hållbart nyttja och rättvist fördela nyttan av biologisk mångfald. Konventionen täcker in såväl vilda som tama arter, underarter, raser och sorter. Det globala arbetet med konventionen fortgår och utvecklas vartefter, med s.k. partsmöten vartannat år. I en målsättning från 2010 (aichi-mål nr. 18) utsågs att senast år 2020 ska traditionellt sedvanebruk vara integrerat i ländernas arbete med de här frågorna.

Just frågan om traditionell kunskap behandlas i paragraf 8j och 10c. Paragraf 8j handlar om att respektera, bevara och bibehålla kunskap m.m. hos urfolk och lokala samhällen med traditionella livssätt. Man arbetar med att inkludera lokala samhällen och särskilt kvinnor, att värdera och (efter medgivande) sprida traditionell och holistisk kunskap. Paragraf 10c handlar om att skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser. Man arbetar med att inkludera det här i olika strategier, med att främja lokala initiativ, med att identifiera goda exempel och att inkludera och uppmuntra brukare.

En central fråga är: vilka är det som har traditionell kunskap? I den svenska miljömålspropositionen från 2004 utsågs att det inte bara är renskötande samer utan också jord- och skogsbrukare, fäbodbrukare, skärgårds-, fjäll- och skogsbönder, fiskare, jägare och hemslöjdare. Det betyder att gränsdragningen är svår mellan "vanliga bönder" och utövare av traditionell kunskap, i konventionens mening. Ett problem är att det är Naturvårdsverket som är ansvarig myndighet för Sveriges hantering av konventionen. På Naturvårdsverket har man inte byggt upp kompetens för just de här paragraferna och frågeställningarna.

Centrum för biologisk mångfald vid SLU i Uppsala har samordnat och tagit fram två rapporter, år 2013 och 2014, om hur Sverige bör genomföra detta arbete. Sedan februari i år pågår ett regeringsuppdrag, där Naturvårdsverket och Sametinget tillsammans ska beskriva hur arbetet ska gå till.

